

LBRIS

We know
books

Oliva BLANCHETTE (n. 1929) este profesor emerit la Boston College. A fost președinte al The Metaphysical Society of America și International Society for Metaphysics.

Este autorul volumelor: *For a Fundamental Social Ethic: A Philosophy of Social Change*. New York: Philosophical Library, 1973; *The Perfection of the Universe According to Aquinas: A Teleological Cosmology*. College Park: Penn State University Press, 1992; *Ethical Judgment in Health Care: Overcoming the Technological Bias*. The Boston College Press, 2003; *Philosophy of Being: A Reconstructive Essay in Metaphysics*. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2003. Winner of the J.N. Findlay Award of the Metaphysical Society of America for Best Book in Metaphysics, 2007; *Maurice Blondel: A Philosophical Life*. Grand Rapids, MI / Cambridge, UK: Eerdmans Publishing Co., 2010; *Intersubjective Philosophy of Human Existence: Reflection on Theory and Practice of Selfhood*. Revised edition. The Eagle Press, 2014.

Oliva Blanchette

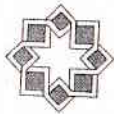
E S E U R I M E T A F I Z I C E

Traducere de CORNELIA DUMITRU

E I K O N

BUCUREȘTI, 2020

Colecția *Universitas*
Seria *Theologia et Philosophia*, nr. 9

Seria *Theologia et Philosophia* este editată de **Centrul de Dialog între Teologie și Filosofie** al Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Coordonator serie

NICOLAE TURCAN (Universitatea Babeș-Bolyai)

Consiliu științific

Pr. PICU OCOLEANU (Universitatea din Craiova)

Pr. GRIGORE DINU MOȘ (Universitatea Babeș-Bolyai)

ALIN TAT (Universitatea Babeș-Bolyai)

© Editura EIKON, pentru prezenta ediție.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BLANCHETTE, OLIVA

Eseuri metafizice / Oliva Blanchette; trad. de Cornelia Dumitru. – București: Eikon, 2020
ISBN 978-606-49-0366-2

I. Dumitru, Cornelia (trad.)

1

București, Calea Giulești 333, sector 6

cod poștal 060269, România

Difuzare / distribuție carte: 021 348 14 74

0733 131 145, 0728 084 802

difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: 021 348 14 74

0728 084 802, 0733 131 145

contact@edituraeikon.ro

www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS).

Imagine copertă: SILVIU ORAVITZAN

Editor: VALENTIN AJDER

CUPRINS

De la întrebări despre ființă la întrebarea despre ființa ca ființă	7
Metafizica și transcendența culturilor	27
Metafizica la răspântia dialogului intersubiectiv, intercultural și interreligios	45
Metodă pentru o metafizică a concretului	57
Necesitatea metafizicii în strădania pentru pacea mondială	83

De la întrebări despre ființă la întrebarea despre ființa ca ființă

DESPRE FIINȚĂ EXISTĂ MULTE ÎNTREBĂRI, tot atâtea câte tipuri diferite de ființă și tipuri diferite de știință ce studiază diferitele tipuri de ființă. Fiecare știință presupune un tip sau altul de ființă pe care o cercetează sau o examinează ca subiect al analizei sale. De fapt, orice întrebare critică despre tot ce e dat în experiență privește ceea ce considerăm a fi real, ori ființă, în respectiva experiență, ca distinct de ceea ce ar putea fi doar imaginar. Nu întrebăm niciodată: de ce există ceva și nu nimic, după cum cred că vom auzi de la Lorenz Puntel mai târziu în această după-amiază. Întotdeauna ne situăm inteligent în prezența ființei, întrebându-ne ce anume îndeplinește criteriul ființei adevărate și cum să explicăm lucrul respectiv când îl întâlnim în experiență. De aici izvorăsc tot felul de întrebări despre lucrurile date în experiență, cum se constată în ceea ce numim științele empirice sau naturale, științele sociale, inclusiv științele fenomenologice.

Toate aceste științe particulare presupun sau deschid spre un fel sau altul de ontologie, ori concepție

de fond despre ființă, considerată inteligibilă în sine, ca în distincția între o ontologie a persoanei întâi și o ontologie a persoanei a treia, sau ontologii ale persoanei a treia, în funcție de cum avem în vedere o ontologie distinctă pentru fiecare știință empirică naturală și socială pe care o cunoaștem sau ontologia plasată între paranteze în investigațiile strict fenomenologice. Fiecare știință în parte, în marea diversitate a cercetărilor despre ființă pe care le reprezintă, are propria dinamică particulară de investigare, aparent nelimitată în fața unei experiențe în continuă expansiune, cu un ricoșeu aparent nelimitat de întrebări ce dăinuie sau apar odată ce se ajunge la răspunsuri determinate în fiecare știință particulară.

Această nelimitare ce ricoșează neîncetat nu ne spune că ele n-au nicio legătură cu ființa. Dimpotrivă, toate au legătură cu ființa. În calitate de științe, toate sunt întrebări despre ființă, fiecare căutând să priceapă mai bine segmentul de care se ocupă, ori propriul subiect, alături de multe altele care caută tot să priceapă mai bine tema sau subiectul propriu. Nelimitate le face faptul că fiecare în parte tratează un aspect al ființei așa cum îl definește subiectul sau tema sa, pe când ființa așa cum e concepută la baza tuturor științelor nu poate fi restrânsă la niciunul din aspectele ei, nici la cel al fizicii, nici la al biologiei, al sociologiei sau al intenționalității fenomenologice.

Această nelimitare a științelor particulare ale ființei ne mai spune și că întrebarea despre ființa ca atare, ori ca ființă, nu poate fi studiată în nicio știință particulară. Nicio știință particulară nu ridică vreodată această întrebare. A pune întrebarea despre ființa ca ființă în-

seamnă a pune o întrebare ce trebuie să cuprindă toate științele particulare sub aspectul formal că toate au de-a face cu un anumit tip particular de ființă. Punem această întrebare nu pentru a anula sau înlocui lucrarea științelor particulare ale ființei, ci mai degrabă pentru a le coordona și a le integra într-o perspectivă sau ontologie mai universală privind universul ca întreg.

Asta mă aduce la întrebarea despre întrebarea sau întrebările care ar trebui să vină primele în ordinea științei învățării la oameni, întrebările particulare despre ființă sau întrebarea mai universală și mai fundamentală despre ființa ca ființă, presupusă în științele particulare ale ființei, dar care nu primește răspuns explicit decât dacă adoptăm atitudinea reduționistă potrivit căreia propria știință particulară e singura știință adevărată a ființei, fără a ține cont de eventualele revendicări ale altor științe că sunt despre ființă, în particular, sau la modul universal despre ființa ca ființă.

Aici aș preciza o diferență foarte importantă între metafizica antică și ontologia modernă. În filosofia antică, întrebarea despre ființa ca ființă nu s-a ivit științific decât după ce științele particulare au străbătut cale lungă în explorarea ființei. Analele ne arată că întrebarea despre ființă, *ti to on*, a fost pusă prima oară în *Sofistul*, un dialog târziu în care Platon încearcă să distingă între filosof și sofist. La scurtă vreme, Aristotel a transformat întrebarea într-o cercetare a *to on e on*, în Cartea Gamma a tratatului *Metafizica*, titlu ce constituie o abreviere la *ta meta ta physika*, obiectul de studiu al științei care vine după fizică. Termenul *ta meta ta physika* nu a fost inventat de Andronicus din Rhodos, la 300 de ani după Aristotel, ca un cârlig editorial în

care să agațe niscaiva tratate rămase ca o anexă de texte după *Fizica*, așa cum afirmă o legendă inventată în secolul al XVIII-lea, în perioada când *Metaphysica Generalis* sau *Ontologia generală* a lui Wolff domina filosofia modernă, înainte ca Immanuel Kant să-și fi întors privirea critică asupra ei ca știință.

Studiile au arătat că prima generație de peripatetici utiliza deja expresia *ta meta ta physika* pentru a desemna o serie de tratate dintr-o știință menită să urmeze literalmente după *Fizică* în ordinea învățării științelor, știința al cărei subiect Aristotel, în Cartea Gamma, îl desemnează drept ființa ca ființă, *to on e on*, după ce în Cartea Beta elaborase minuțios genul de întrebări pe care urma să le trateze această știință. Aș mai preciza că pe tot parcursul discuției despre subiectul acestei științe metafizice Aristotel vorbește emfatic despre ființă folosind forma de participiu prezent *to on e on*, când ar fi putut foarte ușor să vorbească despre ea sintactic folosind forma de infinitiv, *to einai*. Parmenide utilizase de la bun început ambele forme, deși nu interschimbabil. În *Sofistul* lui Platon și în Cartea Gamma a lui Aristotel întrebarea este despre ființă sub forma unui participiu prezent, nu la infinitiv. Metafizica discută despre ființa concretă, așa cum ne gândim la ființă în engleză, nu despre ființare ca infinitiv abstract, cum o gândesc germanii, francezii și spanioli. În deconstrucția metafizicii, Heidegger face mult caz de această formă de participiu prezent pentru întrebarea clasică despre ființa ca ființă, care negreșit îi va suna ciudat unui german deprins să gândească ființa, *das Sein*, în forma unui infinitiv. În consecință, nu e de mirare că Heidegger a ajuns să se gândească

la două întrebări despre ființă, una cu ființa în forma participiului, *das Seiende als Seiende*, și alta cu ființa în forma infinitivului, *das Sein als Sein*, lăsând-o deoparte pe prima și propunând-o pe a doua ca tema rămasă pentru a fi interogată la sfârșitul filosofiei.

Într-un anumit sens am putea spune că Heidegger se afla la sfârșitul filosofiei în vremea sa, cam așa cum Platon și Aristotel se aflau la sfârșitul filosofiei în vremea lor. Însă într-un alt sens trebuie să spunem că el se găsea la sfârșitul unui gen de filosofie foarte diferit decât cel pe care îl cunoscuseră anticii, în special în ce privește caracterul fundamental al întrebării despre ființă în orice interogare științifică, fie ea particulară sau universală. Heidegger a vorbit de două întrebări despre ființă și a optat pentru cea de a doua ca și cum ar fi opusă primei, celei clasice. El nu se împotriva totuși perspectivei clasice asupra metafizicii, ci concepției moderne despre metafizică rezumate de Christian Wollf, despre ființa abstractă, *ens in genere*, sau chiar mai bizar despre *posibil ca posibil*, reificat ca obiect al gândirii, cum ar zice Hegel. Respingând acest gen de pretenție metafizică privind posibilul ca posibil împreună cu Kant, Heidegger n-a depășit ontologia goală reprezentată de ea, nici măcar când a proclamat faimoasa diferență ontologică privind „ființa ființării” (*das Sein des Seienden*) la care se presupune că trebuia să ducă lucrarea sa timpurie despre *Ființă și Timp, Sein und Zeit*. *Sein* ca distinct de *das Seiende* este în continuare doar o abstracție ce frizează ceva infinit, dar gol, ca un posibil sau ca o idee ori un postulat ce plutește imprecis într-o sferă ideală.

Ne rămâne problema trecerii de la numeroasele întrebări despre ființă, mai accesibile modalității noastre

de a gândi critic ceea ce este, la întrebarea despre ființă pur și simplu, care nu e la fel de accesibilă modului nostru de gândire și care nu e pusă și nu poate fi pusă în niciuna din întrebările particulare despre ființă. Nu e suficient să apărăm ideea de știință sau științe ale ființei contra scepticismului humean. Mai trebuie să apărăm și ideea unei științe a ființei ca ființă contra criticii kantiene a ontologiei moderne și contra deconstrucției heideggeriene a aceleiași ontologii, care nu ne lasă nimic de la care să pornim într-o știință a ființei ca ființă.

În Cartea Gamma din *Metafizica*, Aristotel ridică întrebarea despre ființa ca ființa ca o întrebare rămasă după ce toate științele particulare și-au spus cuvântul despre ființă. „Există o știință”, scrie el, care „nu este identică cu nici una dintre științele zise particulare. Căci nici una dintre aceste științe nu privește *ceea-ce-este ca fiind*, în universalitatea sa” (1003a, 24-25) [în limba română din Aristotel, *Metafizica*, traducere, comentariu și note de Andrei Cornea, ediția a II-a revăzută și adăugită, Humanitas, București, 2007 (n. tr.)]. Științele particulare decupează un segment din ființă, continuă el, și studiază atributul acelui segment, ca științele matematice, însă pentru știința care cercetează cele dintâi și cele mai universale cauze, subiectul trebuie să fie ființa în totalitatea ei ca ființă, de studiat ca un întreg înzestrat cu natură proprie, cu attribute proprii. Dat fiind că acest subiect se găsește, în parte, în toate celelalte științe ca un soi de temelie sau cadru general, n-ar trebui să rămână neexaminat, printr-o cercetare proprie, cu o metodă proprie, incluzând totalitatea a ceea ce este doar ca ființă.

Aristotel spune toate acestea în legătură cu întrebarea despre ființa ca ființă referindu-se la științele par-

ticulare ale ființei în filosofia naturii construită de el. Însă cam același lucru putem zice și noi azi cu referire la științele moderne, care rămân, toate, științe particulare, nu doar prin raportare una la alta ca științe ale unor aspecte particulare ale ființei, ci și cu referire la ființă în totalitatea ei, ca ființă, care îi înglobează toate aspectele particulare în dimensiunea universală a ființei ca ființă. După tot ce au realizat științele moderne în particularitățile lor, rămâne întotdeauna loc pentru o altă știință să exploreze dimensiunea ființei ca ființă, în mod științific și sistematic, nu doar ca lux suplimentar al unei contemplări științifice inaccesibile științelor particulare, ci ca o condiție intelectuală necesară pentru a întemeia toate interogările științifice ca interogări în prezența ființei și pentru a ridica valoarea întrebării științifice spre culmea ființei, unde s-ar putea afla cauza primă și cea mai universală a întregii ființe.

Aici aș dori să arăt trei lucruri legate de întrebarea sistematică despre ființa ca ființă în calitate de subiect al celei mai universale științe cunoscute în filosofie. În primul rând, voi arăta că întrebarea despre ființa ca ființă stă la baza tuturor științelor particulare ale ființei sau e presupusă implicit ori explicit de ele, astfel încât la capătul tuturor trebuie între în joc o altă știință, nu numai pentru a pune întrebarea despre ființa ca ființă – deci nu doar despre ființa capricioasă în oricare din sensuri –, ci și pentru a coordona științele particulare ale ființei între ele, ca părți ale ordinii universale a ființei așa cum o cunoaștem concret.

În al doilea rând, vreau să arăt, invers, că această întrebare despre ființă nu deschide calea unei concepții univoce sau generice despre ființă, ci unei concepții analoge